

Katolik Tiranlığından Protestan Teokrasisine: John Calvin ve Genevre Modeli

Mustafa BIYIK*

ABSTRACT

From the Catholic Tyranny to the Protestant Theocracy: John Calvin and the Genevan Pattern

Reformation consists of three main streams with their specific characteristics. They are Lutheran, Reformed and Radical. That is the cause of why the Reformation doesn't be evaluate as a unique homogeneous movement. In this paper, I would like to evaluate John Calvin as the most important reformer of Protestantism in the context of individual rights and liberty, presenting patterns in his Geneva. I try to show how Calvin transformed the city from the city of semi-Protestantism to the city of God. He put civil authority under religious hegemony. He made no tolerance. He gave no liberty. Many people damned as guilty and prisoned, exiled or burned. He nicknamed as "tyrant of Geneva".

Reformation is a fundamentalist movement by going to the early Christian community and offering fundamental Christian aspects. Whatever reformed ring is taken as a model for religious reformation, it exposes very important problems, especially in relationship between religion and state.

KEYWORDS: John Calvin, Calvinism, Reformed Church, Reformation, Protestantism, theocracy, fundamentalism, Geneva,

Giriř

Katolik Kilisesi'nin söylem ve uygulamalarına tepki olarak ortaya çıkan Reformasyon, on altıncı asrın en önemli olayıdır. Kilise, Orta Çağ boyunca halk ve idarecilere din adına dayattığı çok geniş yelpazedeki uygulamalarını sıkı bir şekilde takip etmiş, aykırı söylem ve davranış içerisinde olanları sert biçimde cezalandırmıştır. Papa IX. Gregorius (1227-1241) zamanında ilk olarak Fransa'da kurulan ve ardından tüm Avrupa'ya yayılan Engizisyon Mahkemeleri, Kilise'nin öğretilerini sürdürmesine ve ona gelebilecek iç ve dış tehditleri engellemesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Neticede, Orta Çağ boyunca çok sayıda kişi görüş ya da uygulamaları nedeniyle kendilerini bu mahkemelerin huzurunda bulmuş ve yapılan yargılama sonucunda canlı canlı topra-

* Dr., Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, biyik@gazi.edu.tr

ğa gömülme, yakılarak öldürülme, başı kesilme veya mızrakla öldürülme gibi ağır cezalara çarptırılmıştır.¹

Katolik Kilisesi'nin dinsel öğretileri, endüljans ve engizisyon uygulamaları ve seküler alanda da egemen olma arzusu, on üçüncü asrın başından itibaren tepki almaya başlamış ve nihayet on altıncı asırda reformcular öncülüğünde yeni bir din anlayışı sunan Reformasyon gerçekleşmiştir.

Kendine özgü çözüm önerileriyle Katolisizm'e tepki hareketi olarak ortaya çıkan Reformasyon, ortaya çıkardığı Protestan düşünce çerçevesinde mevcut baskıları sona erdirememiş, Papa öncülüğündeki Katolik baskısı bu defa Protestanlık içerisinde reformcular eliyle devam etmiştir. İşte bu makalenin amacı, Batı Reformasyonu'nun kurgulayıp önerdiği kilise-iktidar ilişkilerini bireysel hak ve özgürlükler bağlamında ele alıp irdelemektir. Böylece bir taraftan Batı Reformasyonu'nun özellikle kilise-iktidar ilişkileri bağlamında ne ölçüde liberal ve demokratik bir hareket olduğu ortaya konmaya çalışılacak, öte taraftan da Türkiye'de "dinde reform" tartışmalarında sekülerleşme ve liberalleşme bağlamında çoğu defa referans gösterilen Batı Reformasyonu'nun model alınmasının beklentileri ne ölçüde karşılayacağı sorusuna cevap aranacaktır. Bunun için de Batı Reformasyonu'na kısaca işaret ettikten sonra, Protestanlığa tartışmasız en büyük katkıyı sağlayan ve büyük bir Protestan kilisenin kurulmasına yol açan John Calvin (1509–1564) ve onun Cenevre uygulamaları esas alınacaktır. Konunun Calvin ile sınırlandırılması, öne sürülen argümanların dayanaklarına ilişkin sorundan değil; makale sınırları içerisinde Avrupa genelinde ortaya çıkan reformist teşebbüslerin her birine yer vermenin güçlüğünden, her hareketin kendine özgü yönler içermesinden ve Cenevre'nin iyi bir örnek olmasından kaynaklanmaktadır. Calvin dışındaki bir başka reform kanadı, sözgelimi metinde atıflarda bulunacağımız Martin Luther (1483–1546) öncülüğündeki Lutheran hareket ele alınmış olsaydı, yine onda da kısmen işaretlerde bulunacağımız daha farklı problemlerle karşılaşılacaktı.

1. Batı Reformunun Kimlik ve Tasnifi

Reformasyon, Katolik Kilisesi'nin dinsel uygulamalarına yönelik bir tepki hareketi olmakla birlikte, onun dinsel olduğu kadar sosyal, ekonomik ve daha da önemlisi ona güç ve ruh veren siyasal boyutları vardır. Katolik Kilisesi dinsel uygula(t)malar, endüljans ve ağır vergilerle sömürdüğü halkın nefretini toplarken, üstlendiği siyasal misyonla yönetime ilişkin manipülasyonlarıyla da sivil idarecilerin tepkisini çekmiştir. Halkın Katolik Kilisesi'ne karşı başlattığı protesto hareketine, baskıların yoğunlaştığı on beşinci asırdan itibaren güçleri ellerinden alınan seküler iktidarların da destek vermesiyle Kilise'ye karşı ortak bir mücadele zemini oluşturmuştur. Zira mevcut uygulamalardan

1 Papa'nın Ortaçağ boyunca Engizisyon Mahkemeleri aracılığıyla Avrupa'da yaptığı baskı ve uygulamalar için bkz. Guy Testas & Jean Testas, *Engizisyon: Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Şiddet*, çev. Ali Erbaş, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

rahatsız olan halk ve idareciler, çözümünü el ele vermede görmüşler ve ortak düşman olan Kilise'ye karşı işbirliği yürütmüşlerdir. Böylece daha önce ortaya çıkan her hareketi rahatça bastıran Katolik Kilisesi, bundan böyle eskisi kadar rahat ve güçlü davranmamıştır. Reformasyon, seküler idarecilerin politik ve ekonomik; halkın ise dinsel ve ekonomik gerekçelere dayalı Katolik düşmanlığı sonucu, idareciler ile halkın birbirlerine yakınlaşmaları sayesinde başarıya ulaşmıştır. Almanya'da olduğu gibi reform hareketi bazen milliyetçi temalarla çok daha iç içe gelişmiş ve Reformasyon, ülkenin kaybolan ulusal karakterine yeniden dönüşüm hareketi olarak görülerek, dinsel hedef ve kaygılar ikincil dereceye düşmüştür. Dolayısıyla tiranlaşan Katolik Kilisesi'ne yönelik protesto hareketi, dinsel olduğu kadar ekonomik ve politik bir hareket biçiminde gelişmiştir.

Bu bakımdan, Reformasyonu saf dinsel ya da politik bir hareket olarak nitelerek indirgemeci bir yaklaşım olacağı gibi, Avrupa'nın değişik yerlerinde gelişen bütün reformist hareketleri temel prensiplerin ötesinde tek ve homojen bir yapıda değerlendirmek de doğru olmayacaktır. Reform çağında değişik bölgelerde çeşitli reformcular öncülüğünde pek çok reformist hareket ortaya çıkmıştır. Bunların her biri, ortaya çıktığı yerin dinsel, sosyo-kültürel ve politik yapısı, reforma öncülük eden liderin eğitimi ve kişisel tasarrufları çerçevesinde kimlik kazanmıştır. Bu da, birbirinden farklı çizgilerde gelişen; ama her biri mevcut duruma karşı çıkmada birleşen çeşitli reform hareketlerinin doğmasına yol açmıştır. Ortak bir söylemle Katolisizm'e karşı çıkan reformcuların sonradan tek bir Protestan kilise içerisinde buluşmamaları da bunun bir göstergesidir.

Reformasyon sürecinde Luther ile on altıncı asrın ilk yarısında Almanya'nın Wittenberg kentinde başlatılan ve günümüzde bu ülkede ve kısmen İskandinav ülkeleri ile ABD'de Lutheran Kiliseler adıyla etkili olan reform hareketi, reformu talep eden halk ile iktidarın ortak işbirliği içerisinde gelişmiştir. Ulusçuluğun önemli temalarının yer aldığı Lutheran öğretisi, Katoliklerin nefesini sürekli enselerinde hisseden Alman prens ve idarecilerini de aynı temalarda hareket ettirerek Alman milliyetçiliği kurgusuyla bir kurtuluş yolu sunmuştur. Din ile siyaset alanındaki karşılıklı çıkar ilişkisi, dinsel başkaldırıyla Katolik Kilisesi'ne karşı zafer kazanamayacağını ve hedeflerini gerçekleştiremeyeceğini düşünen Luther'i sivil otoriteye yakınlaşmaya ve reformları onun gücüyle yapmaya itmiştir. Görüşlerini pratiğe dökmeye seküler idarenin yardımını gören Luther, bunun bedeli olarak kiliseyi seküler erkin idaresine altına sokmuş ve Pavlusçu iktidar anlayışı doğrultusunda, zorbalık da yapsa her şartta krala mutlak itaati şart koşmuştur. Dolayısıyla Luther'in hareketi, kilisenin devlet hegemonyasına sokulduğu siyasal ve ulusal yoğunlukta bir harekettir.

Luther'in hareketine eşzamanlı bir başka hareket de İsviçre'nin Zürih kantonunda Huldrych Zwingli (1484-1531) liderliğinde yürütülmüştür. Luther'in aksine *kilise ile devleti birbirinden ayırmaya çalışan ve kiliseye öncelik veren Zwingli, başarıya ulaşmak için seküler otorite ile olumlu ilişkiler kurmaya*

çalışmış; ancak Luther'den farklı olarak kilisenin iktidar hegemonyasına girmesine izin vermemiştir.² Zwingli, reformlarını Luther ile aynı dönemde başlatmasına ve Avrupa'da ilk reform kilisesini kurmasına karşın, reformcular safında Katolıklara karşı giriştiği savaşta genç yaşta öldürülmesi ve Luther gibi kiliseyi sivil iktidarın etkisine sokmaması, onu Luther'in gölgesinde bırakmıştır.

On altıncı asırda ortaya çıkmış bir başka reform grubu, reformun aşırı köktenci, fundamentalist tarafındaki Anabaptistler'dir. Zwingli'nin Zürih'teki reform öğretileri, özü itibarıyla muhafazakâr olmasına karşın, başlangıçta onun yanında yer alan bir grup reformcu Zwingli'yi reformları gerçekleştirmede yavaş davranmakla ve köklü reform değişiklikleri yapmamakla suçlayarak ondan ayrılmıştır. Özellikle çocuk vaftizini yeterli görmeyerek yetişkinlerin yeniden vaftizini istemelerinden ötürü "Anabaptistler" (yeniden vaftiz edenler) olarak adlandırılan bu reformun radikal muhafazakârları, evangelik bir söylemle duygulara hitap etmenin ve dindarlığı savunmanın getirisiyle İsviçre ve Almanya'da pek çok taraftar bulmuştur. Zwingli, Luther ve Calvin'in tepkisini çeken grubun çoğu üyesi, bu reformcuların kışkırtmasıyla sivil idareciler tarafından öldürülmüştür. Reform tarihindeki önemine rağmen, muhtemelen fundamentalist söylemleri, onların ikinci plana itilmesine neden olmuştur.

Reformasyonun kimlik ve tasnifine ilişkin bu özet çözümleme, onu salt dinsel veya siyasal harekete indirgemenin sorunlarını göstermesinin yanında, Avrupa'nın değişik yerlerinde ortaya çıkmış ve aynı paydada buluşmuş tek bir hareket olarak sunmanın da yanlışlığını ortaya koyacak niteliktedir. Zira bu hareketler, temel ortak söylemleri dışında kendilerine özgü biçimde farklı şekiller almışlardır. Bunun içindir ki, Batı Reformasyonu'ndan bahsedilirken, genel bir yaklaşım içerisinde ancak onun Katolik Kilisesi'ne bir tepki hareketi olduğundan söz edilebilir. Reformasyonun bu karmaşık ve çok yönlü yapısı, ona ilişkin tartışmalarda kullanılan referansların tikelliğini zorunlu kılmaktadır.

2. Zürih ve Wittenberg'den Cenevre'ye

On altıncı asrın başında Avrupa'da iki ayrı reform merkezi ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi Zwingli öncülüğündeki İsviçre'nin Zürih kenti ve diğeri de Luther liderliğinde gelişen Almanya'nın Wittenberg şehri. Avrupa'da ilk reform seslerini çıkaran ve kısa sürede birer reform merkezi haline dönüşen iki şehrin reform öğretisi, onların sosyo-politik yapısı ve liderlerinin duruş ve tutumu çerçevesinde iki farklı hareketi ortaya çıkarmıştır. Bir tarafta yaşadığı öznel tecrübeyi hayatı boyunca unutamayarak duygusallığı ön plana çıkaran, kiliseyi Alman ulusu ve siyasetinin amaçları için bir araç haline getiren Luther

2 G. W. Bromiley'in *Zwingli and Bullinger* (The Library of Christian Classics, c.24, SCM Press, London 1953) adlı eseri, Zwingli'nin Zürih'teki reformlarını ortaya koyması açısından kapsamlı güzel bir çalışmadır.

ve reformu; öte yandan mantık ve hukuku öne çıkaran ve Luther'den çok daha muhafazakâr çizgide gelişen bir reform hareketine yol açan Zwingli ve reformu. Sağlığında Luther'e göre daha hızlı ve büyük reform başarılarına imza atan Zwingli'nin davası uğruna Katoliklerle girdiği savaşta genç yaşta öldürülmesi, Zürih reformunu öksüz bırakmıştır. Yerine geçen Heinrich Bullinger reformu devam ettirmek istemiş ise de, reformun merkezi Zürih'ten Wittenberg'e değil de Zürih reformu çizgisinde gelişen Cenevre'ye kaymaya başlamış ve yarım asır sonra burası Avrupa'nın en güçlü reform merkezi olmuştur. Sonradan ayrı bir Protestan kiliseye dönüşemeyen Zwingli'nin çalışmaları, Cenevre'deki harekete ağırlıklı şeklini vermesi açısından önemlidir. Bir başka ifadeyle, Zürih tecrübesi Calvin ile Cenevre'de gelişerek Protestanlık içerisinde en çok taraftara sahip *Reform Kiliseleri*'ni ortaya çıkarmıştır.

Zwingli ve Luther'in temellerini attığı reform öğretisi ikinci kuşak reformculardan John Calvin ile Cenevre'de uygulamaya konulmuş ve Lutheranlar da dâhil olmak üzere diğer tüm reformist hareketlerden daha kapsamlı ve etkili olmuştur. Bugün Avrupa ve ABD'de yoğun olarak bulunan çeşitli Reform kiliseleri, Presbiteryenler ve Kongregasyoneller, tarihsel ve teolojik anlamda Calvin'e dayanmaktadır.

3. Calvin ve Cenevre Modelinin Oluşum Süreci

3.1. Calvin Öncesi Cenevre

Cenevre on altıncı asra, yaklaşık on üç bin nüfusuyla, küçük fakat önemli bir ticari ve dinsel merkez olarak girmiştir. Şehirde geçen ticaret yolları, buraya ticari ve politik açıdan büyük önem kazandırmıştı. O dönemde ahlaki zaafaların, lükse düşkünlüğün, eğlencenin ve tavernaların yaygınlığı, şehrin bir başka özelliği idi.³

Şehir, reform dönemine idari açıdan Zürih ve diğer İsviçre kantonlarından farklı bir yapıyla girmiştir. Şehrin idaresi 1528 yılında *Genel Kurul* ve önceden kurulmuş üç ayrı konsilin eline geçmiştir. Konsillerin ilki, *25 Kişilik Küçük Konsil*, ikincisi *Altmış Kişilik Konsil* ve sonuncusu da 1527 yılında kurulmuş olan *İki Yüz Kişilik Konsil*'di. Özellikle *Küçük Konsil* ve *Büyük Konsil*, yakın işbirliği içerisinde politik idarede etkindi. Konsillerde ve Genel Kurul'da yer alan üyelerin tamamına yakını seçimle göreve getiriliyordu. Bu şekilde Cenevre, Konsillerin politik ve dinsel idaresinde bağımsız bir şehir haline gelmiştir.⁴

Şehrin en büyük reformcusu John Calvin olmakla birlikte, buraya reform öğretisi ondan önce 1532'de şehre gelen William (Guillaume) Farel (1489-

3 Georgia Harkness, *John Calvin: The Man And His Ethics*, Henry Holt and Company, New York, 1931, s.8-9.

4 D.C. Somervell, *A Short History of Our Religion: From Moses to the Present Day*, G. Bell and Sons, London, 1932, s.224-225; Harkness, a.g.e., s.3, 10, 25; Jung-Sook Lee, *Excommunication And Restoration in Calvin's Geneva, 1555-1556*, unpublished Ph.D. Thesis, Princeton Theological Seminary, Princeton, 1997, s.71, 73.

1565) ile girmiştir. Farel kısa sürede önemli başarılar elde etmiş ve 1534'te son Katolik bişobun şehri terk etmesini sağlayan kararı aldırtmıştır.⁵ Ardından 23 Mart 1536'da Konsilin aldığı kararla şehirde Pazar ayininin Katolik geleneğe göre kutlanması yasaklanmıştır. Bunu, rahibe okullarının kapatılması ve Katolik rahiplerin şehirden kovulması izlemiştir. Bir yıl sonra da şehir halkı Protestanlığı kabul etmiştir. Konsil ahlaki standartları yükseltme adına bazı düzenlemeler yapmışsa da, şehir hala Protestan ruhundan uzak bulunuyordu. Konsil'in politik konular üzerinde yoğunlaşması, şehrin kilise yapılıması ve teşkilatlanışını başıboş bir duruma sokmuştur.⁶ Dolayısıyla şehre gelen Calvin, reform çalışmaları için önemli bir altyapıyı hazır bulmuştur.

3.2. Calvin'in Cenevre'deki İlk Dönemi

Fransa'nın Paris yakınlarında Noyon'da 1509'da doğan ikinci nesil reformcusu Calvin, Paris'teki Güzel Sanatlar Fakültesi'ni bitirdikten sonra babasının isteği doğrultusunda hukuk eğitimine yönelmiş ve Fransa'nın çeşitli üniversitelerinde yürüttüğü hukuk eğitimini 1531'de tamamlamıştır. Aynı yıl babasının ölümüyle asıl ilgi alanı olan teolojiye ve hümanistik eğitime yönelmiştir. Bunun için gittiği Paris'te, 1532-33'lü yıllarda Protestan harekete katılmıştır. Hümanist Erasmus ve Jacques Lefèvre d'Étaples'den etkilenerek klasikler yanında Latince, Grekçe ve İbranice'ye ağırlık vermiştir. Katoliklerle mücadeleye girişmesi, Noyon'a geri dönmesine yol açmıştır. Burada da kardeşi Charles tarafından zındıklıkla suçlanmış ve kısa bir süre hapsedilmiştir. Ardından Basle'ye geçerek kendisini meşhur eden teolojik eseri *The Institutes of the Christian Religion (Hristiyan Dininin Esasları)*'ın ilk baskısını yapmıştır. Bu sırada ailevi nedenlerle kısa bir süre Paris ve Noyon'a dönen Calvin, ardından Strassburg'a gitmeye karar vermiştir. Yol güzergâhındaki Lorraine'deki savaş, onu Cenevre üzerinden Strassburg'a gitmeye zorlamıştır. Cenevre'den Ağustos 1536'da geçerken burada yeni bir Protestan kilisesi kurmaya çalışan Farel ile karşılaşmış ve onun ısrarıyla burada rahipliğe başlamıştır.⁷ Calvin'in 1536'da geldiği bu şehirden 1538'de kovuluşuna kadar geçen iki yıla yakın süre, onun Cenevre'deki ilk dönemini oluşturur.

Çalışmalarını Konsil ile işbirliği içerisinde sürdüren Calvin, böylece bir taraftan seküler otoritenin tepkisini önlerken, öte yandan onun desteğini almıştır. Bu destek sayesinde halka düzenli olarak kiliseye gitmelerini ve ibadet

5 Jared L. Witt, *Worship, Politics, and Identity in Calvin's Theology*, unpublished Ph.D. Thesis, Faculty of the Graduate School of Yale University, 2004, s.32.

6 Albert David Anders, *Prophets from the Ranks of Shepherds: John Calvin and the Challenge of Popular Religion (1532-1555)*, unpublished Ph.D. Thesis, University of Iowa, Iowa, 2002, s.480; Harkness, a.g.e., s.8.

7 Anders, a.g.e., s.211-222; Kenneth Scott Latourette, *A History of Christianity*, Eyre and Spottiswoode Ltd., London, 1955, s.751-752; Harkness, a.g.e., s.3-8; William J. Bouwsma, *John Calvin: A Sixteenth Century Portrait*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1988, s.12; T.H.L. Parker, *Calvin: An Introduction to his Thought*, Geoffrey Chapman, London, 1995, s.1.

sırasında vaazı huşuyla dinlemelerini emretmiştir. Konsil de kendisine destek vermiş ve 1537'de hazırladığı ilk bildirgenin 1500 nüshasını halka dağıtmıştır. Çoğu Protestan olan halka bu bildirgeyi yemin ederek kabul etmeleri, aksi halde şehirden sürülecekleri tehdidinde bulunulmuştur. Konsil ve Calvin'in çabası halkın direncini kıramayınca uygulamadan vazgeçilmiştir.⁸ Cenevre Katolik öğretiyi resmen terk edip Protestanlığı kabul etmişse de, halkın tamamı Kalvinci öğretiye sıcak bakmamıştır. Özellikle dinsel konuların başına bir Fransız'ın getirilmesi çoğu kimseyi rahatsız etmiş ve çok geçmeden onu ve öğretisini hedef alan tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

İlk önemli başkaldırı, 1537'de yarı Protestan rahip Peter Caroli'den gelmiştir. Calvin ve Farel'i teslis konusunda ortodoks olmamakla suçlayan Caroli, iki reformcudan temel Hıristiyan akideleri olan Havariler, İznik ve Atanasyas akidelerini benimsediklerini açıkça söylemelerini istemiştir. Calvin'in bunu reddetmesi, onun gerçekten sapkın olabileceği şeklinde düşüncelerin etrafa yayılmasına yol açmıştır. Fakat reformu benimsemiş Zürih gibi diğer İsviçre kiliselerinin Calvin'i desteklemesiyle dava reformcular lehine gelişmiş ve Caroli rahiplikten atılmıştır.⁹ Bu, Calvin'in Cenevre'de hasımlarına karşı kazandığı ilk zaferi olmuştur.

Şehirde aynı yılın sonlarına doğru Calvin'in otoritesine yönelik olarak yaşanan ikinci tartışma, onun şehirden kovulmasına yol açmıştır. Calvin'in şehirde iyi bir dinsel yaşantı sergilemeyen pek çok liberali Pazar ayininden uzak tutması üzerine çıkan tartışma, Cenevre Kilisesi'ni Calvin'in mi yoksa Konsil'in mi yöneteceği sorununu ortaya çıkarmıştır. Hem rahipler hem de Konsil, yetkinin kendilerinde olduğunu savunmuşlardır. Konsil'in liberal üyeleri, din adamlarının devlet hizmetinde olduklarını ifade ederek onların böyle bir güce sahip olmadıklarını savunmuşlardır. Neticede *200 Kişilik Konsil*, 4 Ocak 1538 yılında aldığı kararla hiç kimsenin kimseyi Rabb'in Yemeği'nden uzak tutamayacağını belirtmiştir. Ardından yapılan Konsil seçimlerinde ve sonrasında tartışmalar iyice yoğunlaşmış; Konsil üyelerinin ezici çoğunluğu Calvin ve Farel'e cephe almıştır. Nihayet 22 Nisan 1538'de toplanan Konsil, iki reformcunun üç gün içerisinde şehri terk etmesine karar vermiştir. Bunun üzerine Calvin, reformcu Martin Bucer'in daveti üzerine Strassburg'a gitmiştir. O burada liturjiyi* geçirerek Katolik Kilisesi'nin aksine enstrümantal müziğin yer almadığı yeni bir kilise liturjisi oluşturmuştur. Ardından 1540 yılında dul bir kadın ile evlenmiştir.¹⁰

Calvin'in yokluğu sırasında Cenevre'de önemli olaylar yaşanmış ve Konsil, şehirdeki politik ve dinsel huzursuzluklar karşısında çözümünü Calvin'i geri ge-

8 Harkness, a.g.e., s.11; Anders, a.g.e., s.475.

9 Harkness, a.g.e., s.11-12.

* Hıristiyan terminolojisinde cemaatle yapılan ibadetin hangi esaslar üzerine uygulanacağını, ibadetin içeriğinin nelerden oluşacağını ve ayın sırasında hangi düzen ve kurallara uyulacağını gösteren kilise ibadet yönergelerinin adı. Bu bağlamda örneğin Paskalya ve Pazar ibadeti, cemaatle icra edildiği için liturjik birer ayindir.

10 Anders, a.g.e., s.223, 259; Harkness, a.g.e., s.12-15, 17.

tirmede görerek Mayıs 1541'de onu Cenevre'ye geri çağırmıştır. Bu çağrıyı isteksizce kabul eden Calvin, 13 Eylül 1541'de şehre dönerek rahipliği yeniden eline almıştır.¹¹

3.3. Calvin'in Cenevre'deki İkinci Dönemi: Cenevre Teokrasisi'nin Doğuşu

Calvin'in 1541'de Cenevre'ye dönerek üstlendiği ikinci rahiplik dönemi, 1564'teki ölümüne değin sürmüştür. Şehirde muhaliflerine karşı sert bir mücadeleye girişmiş ve bu mücadele, muhaliflerinin güçten düştüğü 1555'e kadar sürmüştür. İstenen bir adam olarak şehre gelmenin avantajlarını kullanarak şehrin idaresini eline geçirmiş ve bunu ölümüne değin sürdürmüştür. Dolayısıyla 1555 sonrası 9 yılı, onun mutlak başarı ve egemenlik dönemidir.

Onun Cenevre'deki çalışmaları, *Kutsal Kitap* ve diğer teolojik argümanlarla desteklediği kilise-iktidar ilişkisine odaklanmıştır. *Devlet ve Kilise*'ye yüklediği anlam çerçevesinde kurguladığı kilise-iktidar ilişkisine dair tartışmalar, daha hayatta iken tartışılmaya başlanmış ve geçen beş asır boyunca canlılığını korumuştur. Calvin'in amacını anlamak için onun meşhur eseri *Institutes of Christian Religion*'da geniş bir şekilde yer bulan kilise-iktidar ilişkisini, şehirdeki konumu ve uygulamaları bağlamında çözümlmek gerekir. Aksi halde onun gerçek amacını ve modern demokrasiyi ona dayandıranların söylemlerinin geçerliliğini anlamak mümkün olmayacaktır. Calvin, Luther gibi amaçları uğruna kilisenin devlet hegemonyasına girmesine izin vermediği gibi, Anabaptistler'de olduğu gibi Hristiyan özgürlüğü bağlamında seküler iktidarlara cephe de almamıştır. Her iki kurumu kutsallaştırıp birbirine yaklaştırmayı, Lutheran ve Anabaptist gruptan ayrılmıştır. İzinden giden Reform kiliseleri, Kongregasyoneller ve Presbiteryenler, ısrarla kilise ile iktidarın yakın işbirliğinden ve Kilise'nin önceliğinden söz ederler.

Kilise ve Devlet'i birbirine yaklaştıran Calvin, ikisinin de Tanrı kaynaklı ayrı kurumlar olduğu ve bunlardan birinin maddi, diğerinin ise manevi âleme yöneldiği görüşündedir. Maddi âleme ilişkin olan ve yetkinliği Tanrı'dan gelen seküler iktidarlar toplumsal refahı sağlamakla yükümlüdürler. Kilise'nin görevi, insanların manevi anlamda gelişmelerine katkı sağlamaktır. Ortak amaca karşın görevleri ayrı olan iki kurumdan biri, diğerinin alanına hükmedemez. Kilise görevlilerinin devlet işinde söz hakkı olmadığı gibi, devlet görevlileri de kilise konusunda görüş bildiremezler. *Kilise* ancak *Devlet*'e tavsiye niteliğinde görüş sunabilir. Bununla birlikte Tanrı'ya dayanmaları nedeniyle ikisi arasında yakın ilişki vardır. Her iki kurum, birbirinin huzur ve refahı için elinden geleni yapmakla yükümlüdür. Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olan yöneticiler, siyasi işleri yanında Tanrı'ya ibadeti vurgulamakla, dinsel objelere saygısızlık edenleri ve kilisenin huzurunu bozanları cezalandırmak, batıl inançları kaldırmak, putperestliğe son vermek,

¹¹ Marcus, Ward, *Protestant Christian Churches*, Ward Lock Educational Company, London, 1970, s.37; Harkness, a.g.e., s.19-20.

Mesih krallığını ilerletmek ve saf Hıristiyan doktrini devam ettirmekle mükelleftirler.¹²

Calvin'in kutsal-seküler otorite anlayışını anlamak için, onun görüşlerini hangi ortamda söylediğini dikkate almanın yanında, bu görüşleri ne ölçüde uygulamaya yansıttığını ve söz konusu ayırımın günümüz modern toplumunu anlamada temel oluşturan seküler iktidar anlayışına ne ölçüde uyum gösterdiğini irdelemek gerekir. Onun konuya ilişkin en kapsamlı görüşleri, sürgün döneminde yayımladığı ve daha sonra defalarca gözden geçirdiği *Institutes*'inde yer alır. Dolayısıyla böyle bir ortamda gerçek hedefini ne ölçüde yansıtabildiği tartışılabilir. Görüşlerini daha açık bir şekilde ifade etmesi, onu yabancı olduğu bu şehirde sıkıntılara sokabilirdi.

Calvin Cenevre'ye ilk geldiğinde, şehir Protestan görüşlere açılmış ve son bişop görevinden alınmıştı. Dinsel işleri de Konsil idare ediyordu. Kiliseyi canlandırıp Cenevre'yi yeniden dizayn etmeye çalışan Calvin, henüz Katolik etkilerden kurtulamamış halkın yanında, kilisenin idaresini elinden bırakmak istemeyen Konsillerin de muhalefetiyle karşılaşmıştır. Calvin bu muhalefete iki yıl sabredebilmiş ve sonunda şehri terk etmiştir. Onun şehirde köklü reformları, Konsil'in isteği üzerine şehre ikinci gelişiyi başlamıştır. Fakat bu defa da Konsillerin gücünü ve halk içerisindeki liberallerin sert muhalefetini daima ensesinde hissetmiştir. Bu durum, öğretilerini tam olarak şehre yerleştirebildiği ve Konsil üzerine üstünlük sağlayabildiği 1555 yılına kadar devam etmiştir. Dolayısıyla bu sürede gerçek hedeflerini teoride ve pratikte gösterebilmesini ondan beklemek haksızlık olurdu.

Fakat her halükarda Calvin'in rejiminde politik ve dinsel özgürlüğün olmadığını, onun öngördüğü rejimde bireylerin kurulu düzene tam bir uyumunu öngören otokrat bir devlet anlayışı bulunduğunu söylemek mümkündür. Sivil iktidara itaat, Calvin'düşüncesinde egemen politik temadır. Ona göre *Kutsal Kitap*, açık biçimde idarecilerin güçlerini Tanrı'dan aldığını ifade eder. Onların zalimliği de bizim doğru yola gelmemiz içindir. Bu da, sonraki dönemlerde Avrupa'da Hitler gibi faşist otoriter iktidarların ortaya çıkışına teorik destek sağlamıştır.

Calvin ikinci gelişinde Cenevre'yi bir Tanrı Şehri haline dönüştürmeye çalışmıştır. *Kutsal Kitap*'i tek yetke görmüş ve onu dinsel ve kişisel yaşamda olduğu kadar politik hayatta da etkili kılmanın yollarını aramıştır. Tanrı Sözü'ne vurgusu, beraberinde kilisenin önemli rol oynayacağı katı bir disiplini getirmiştir. Çalışmalarının özünü, *Kutsal Kitap*'in papalık gücünü dev-

12 John Calvin, *Institutes of the Christian Religion*, A New Translation by Henry Beveridge, Christian Classics Ethereal Library, Wheaton College, 1998, IV: XX, 4, 8, 9. Ayrıca bkz. Derek Scott Jeffreys, *Political Disorder And Divine Power: John Calvin And The Theistic Ground of Political Realism*, unpublished Ph.D. Thesis, Faculty of the Divinity School, Chicago, 1999, s.168-169; Edward Dowey, "Calvinism", *A Handbook of Christian Theology*, ed. Marvin Halverson and Arthur Cohen, London and Glasgow, 1964, s.9; Nicholas Wolterstorff, "Calvin, John", *The Encyclopedia of Philosophy*, c.2, The Macmillan Company & the Free Press, New York, 1967, s.9.

ralması düşüncesi oluşturuyordu. Ahlaklı yaşamı ve sağlam inancı uygulamak için silah kuşanmak Devletin göreviydi; fakat bu, Tanrı Sözü'ne göre yapılmalıydı. Söz'ün yorumu ve Tanrı'nın amacı için Kilisenin ayrıcalığı olmalıydı.¹³ Kilise ile Devlet'in bu yakın etki alanı, iki kurum arasındaki ilişkiyi bıçak sırtına dönüştürmüştür. Kilise teorideki ifadelerin aksine seküler otorite ile yarış içerisine girmiş, bu da Devlet'in Kilise kontrolünde olmasına karşı çıkan çok sayıda Cenevreli ile Calvin'i uzun bir mücadele içerisine sokmuştur.

Calvin'in uygulamalarında yer almayan fakat eserlerinde problemleri bir şekilde de olsa yer bulan seküler otoriteyi dinsel otoriteden ayırmaya yönelik ifadeleri, Aziz Augustine'in iki krallık öğretisine dayanmaktadır.¹⁴ Onun bu öğretisi öğretisi nüanslarla Luther ve Calvin tarafından benimsenmiş, fakat farklı sonuçlara varılmıştır. Augustine'i izleyerek Hıristiyanları Tanrı krallığında, Hıristiyan olmayanları ise dünyevi krallıkta gören Luther, Calvin gibi seküler otoriteyi kutsallaştırırsa da, ondan farklı olarak sivil otoriteye yanılmazlık nitelemesi vererek dinsel baskı durumu hariç, her şartta ona itaati şart koşmuştur.¹⁵ Luther bu anlayışıyla seküler otoriteye itaat konusunda açık kapı bırakan Calvin'den ayrılırken, dinsel otoriteyi seküler otorite hegemonyasına sokmuş, Lutheranism'in şekillenmesine bu şekilde doğrudan katkı sağlamıştır. Bu da sivil otoritelere pek çok konuda geniş yetki alanı sağlamıştır. Buna karşın Calvin tam tersi bir hareketle Augustine'nin doktrinini kilise lehine geliştirerek devletin dinsel güçlerle donanmasını ve kilise ile devletin yakınlaşmasını hedeflemiştir.

Calvin'in kilise-iktidar anlayışını Aziz Augustine'nin iki krallık doktrinini çerçevesinde değerlendirip onun modern demokrasiye ve sekülerizme giden yolu açtığını söyleyenlerin görüşlerindeki haklılık derecesi Calvin'in eser ve uygulamalarında aranmalıdır. O, uygulamada iki kurumu birbirinden ayırmadığı gibi, seküler otoriteyi dinsel otoritenin hegemonyasına sokmak için azami gayret göstermiştir. Belki asıl dikkat çekilmesi gereken husus, Calvin'in kilise-iktidar ayrımının sadece bir görev dağılımı olduğu ve bunun teoriye gitmediğidir. Gerçekte Calvin'in amacı devleti dinsel görev ve güçlerle donatmak ve onu dinin etkisi altına sokmaktır. Dolayısıyla burada kurumlar arası bir ayrılık yoktur. Bunun en açık işareti, Calvin'e dayanan çeşitli Reform Kiliseleri'nin ve özellikle de bu gelenekten beslenen Presbiteryenlerin, buldukları ülkelerin siyasal yapısını dindarlaştırma adına İskoçya, İrlanda, İngiltere ve ABD'de iktidarlara giriştikleri sert ve uzun mücadelelerdir. Calvin'in Cenevre'de mutlak otoriteyi ele geçirdikten sonra ilgilendiği konular ve kendisinde gördüğü egemenlik alanı da, onun söylediklerinden çok daha kap-

13 Harkness, *a.g.e.*, s.21-22.

14 St. Augustine, *City of God*, New York, Ima.g.e. Books, 1960, s.40, 77.

15 Luther'in iki krallık doktrinini çerçevesinde kurguladığı sivil ve dinsel otorite anlayışı için bkz. Hakan Olgun, *Luther ve Reformu: Katolisizm'i Protesto*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2001, s.160, 168-170.

samlı bir dinsel otorite anlayışı benimsediğini göstermektedir. Onun Cenevre mücadelesi bunun kanıtıdır.

Seküler otoritenin dinsel görevlerle donatılması Calvin'in öğretisiyle uyumaktadır. Zira Calvin, yöneticileri Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri ve yargıçları olarak görmüş; onları yüce adaleti uygulama konusunda sorumlu tutmuştur. Luther gibi o da, kötü de olsa idarecilerin Tanrı tarafından görevlendirildiği ve onlara mutlak anlamda itaat edilmesi gerektiği kanısındadır. Her ikisi de Tanrı'yı inkâr etmeleri halinde seküler idareye karşı pasif itaatsizliğe izin vermiştir. Bu çerçevede Calvin, seküler idarecilere isyan edeni Tanrı'ya isyan olarak kabul etmiş ve bunu yapanları anarşi çıkardıkları gerekçesiyle sorgula(t)mıştır.¹⁶

Ölmeden önce Cenevre'nin siyasal diktatörlüğünü ele geçiren Calvin, Konsilleri bir silüet haline getirmiş ve *Kilise*, 1555 sonrasında Calvin'in şahsında *Devleti* de idare eden bir erk halini almıştır.¹⁷ Onun şehre ikinci gelişinde kilisenin devlet üzerinde etkisi yoktu. O, 1538'de ilk Cenevre tecrübesi sırasında ortaya çıkan Rabb'in Sofrası'na ilişkin tartışmalarda, Cenevre'de Tanrı Sözü'nü hâkim kılmak için kilisenin manevi alanda daha çok yetkinlik kazanması gerektiğini anlamıştı. Bunun için bazı düzenlemelere gereksinim vardı. İlk önce *Devletin* sivil yargılamasını *Kilisenin* manevi yargılamasından ayırmayı ve *Kiliseyi* manevi işlerde *Devlet* kontrolünden çıkaran bir mekanizmayı harekete geçirmeye çalışmıştır. Bu da, iki kurum arasına keskin bir hattın çekilmesinin imkânsızlığı nedeniyle kolay olmamıştır.¹⁸

Gözden kaçırılmaması gereken bir başka husus, Calvin'in diğer reformculardan farklı olarak *Kutsal Kitap* ile şekillenmiş bir Hıristiyan toplum oluşturma gayretidir.¹⁹ Şüphesiz bir toplumun *Kutsal Kitap* yasaları ile şekillendirilip kutsal bir toplum oluşturulması, kilise ile sivil iktidar arasındaki kuvvetler ayrılığını değil, tam tersine teokratik bir sistemi gerektirir.

3.4. Ordonnances'in Kabulü ve Consistory'in Kuruluşu

Kutsal Kitap'a dayalı bir toplum oluşturma amacını güden Calvin, kurguladığı kilise- iktidar ilişkileri çerçevesinde teokratik bir sisteme giden yapılanmaya yönelmiştir. Hedef kutsal bir toplum oluşturmak olunca, onun tasarladığı devlet düzeninde kültüründen hukukuna, siyasetinden ekonomisine ve ahlak anlayışına kadar bu toplumu ilgilendiren her yerde *Kutsal Kitap*'in söyleyeceği bir şeyler mutlaka vardı.

Tanrı Sözü'nü Cenevre'de hâkim kılmak için *Kilise*'yi seküler otoritenin hegemonyasından çıkarması gerektiğini anlayan Calvin, kutsal devleti ger-

16 Danny Gene Wells, *The Political and Moral Thought of John Calvin: Its Origin and Character*, unpublished Ph.D. Thesis, University of Georgia, Georgia, 1993, s.159; Bouwsma, a.g.e., s.205-206, 209.

17 Bouwsma, a.g.e., s.220; Harkness, a.g.e., s.22.

18 Harkness, a.g.e., s.23.

19 Latourette, a.g.e., s.759, 774.

çekleştirmenin ilk adımı olarak şehre ikinci gelişinin hemen sonrasında mevcut ilmihalinin genişletilmiş bir versiyonunu yayımlamıştır.²⁰ Ardından *Ordonnances (Kurallar)* adlı kilise tüzüğünü hazırlamış ve Konsil'in onayı ile Cenevre'ye gelişinden sadece iki ay sonra 20 Kasım 1541'te uygulamaya sokmuştur. Kilisenin idari ve adli yapısını düzenleyen *Ordonnances*, temelde kilise görevlilerinin görevlerini ve onların sivil idarecilere karşı konumlarını ele almış ve böylece kurulacak *Consistory (Kilise Kurulu)*'e gerekli altyapıyı hazırlamıştır.²¹

Ordonnances'in kabulünün ardından asıl hedef olan ve pek çok tartışmaya sebebiyet veren Consistory'in kurulmasına girilmiştir. Üyeleri seçimle oluşturulan bu kurulun görevi, bireylerin güncel yaşamlarını gözetleyerek onların doğru yol üzerinde olmalarını ve ibadetlere düzenli olarak katılmalarını sağlamak ve hata yapanları uarmaktır. *Ordonnances* kurallarına uymayanları uyarabiliyor, azarlayabiliyor, kamuoyuna ifşa edebiliyor; hatta gerekli durumlarda adli birimlere rapor edebiliyordu. *Ordonnances*'in kurula verdiği dinsel cezalandırma (excommunication²²) yetkisi, onun en büyük gücü ve en ağır cezasıydı. Bu yetki onu zaman zaman Konsil ile karşı karşıya getirmişse de, 1555 sonrasında tamamen uhdesine geçmiştir.²³

Dinsel amaçla kurulduğu söylenen Consistory'in özellikle *Kilise'nin Devlet* karşısında güçlenmesi sonrasında baktığı davalara ve aldığı kararlara bakılırsa, onun salt bir kilise kurulu olmayıp çeşitli politik yönlerinin de bulunduğu görülür. Şehre teokratik bir düzen kazandırmaya çalışan Calvin, hedeflerini gerçekleştirmede asıl aracı kurum olarak Consistory'i görmüştür. Muhafazakâr bir bakış açısıyla hayatın nasıl yaşanması gerektiği noktasına odaklanmış; bunu Cenevre uygulamaları ve kendisinden beslenen Protestan kiliselere yaptığı teokratik ilkeler bazındaki katkılarıyla kanıtlamıştır.

Calvin otokratik nitelikli teokratik söylemleriyle muhaliflerini susturmada bazen öyle katı davranmıştır ki, sertlikte Roma papasını aratmayarak "*Cenevre'nin Tiranı*", şehir de "*Protestan Dünyanın Roması*" lakabını almıştır. Calvin'in *Kilise* ile *Devlet*'i birbirine yaklaştırması, özgürlükleri kısıtlaması ve katı yetkeciliği konusunda pek çok örnek vardır.²⁴

Uygulamalarını Consistory ile yapan Calvin, *Ordonnances*'in bu kurula tanıdığı ceza verme yetkisini kilise disiplini açısından değerlendirse de, Konsil

20 Anders, *a.g.e.*, s.483, 486.

21 Harkness, *a.g.e.*, s.24; Lee, *a.g.e.*, s.74.

22 *Excommunication* terimi Türkçe'ye yaygın olarak "Hıristiyanlıktan tamamen dışlanma" anlamında *aforo* sözcüğüyle geçmiştir. Oysa Katolik ve Protestanların bu terime yükledikleri anlam bundan farklıdır. Calvin'in terime yüklediği anlam, suçlunun eski suçsuz haline dönmesi için bedel olarak belli şeylerden belirli bir süre mahrum bırakılmasıdır. Bu ceza, o dönem yolda dört defa kutlandığı için büyük önem taşıyan Rabb'in Sofrası (Pazar Ayini)'nden uzaklaştırılma olabileceği gibi, ölüm, hapis, sürgün ya da daha hafif bir ceza olabilirdi. Bizdeki yaygın anlayışın aksine, cezayı alan kişi, suçluluğuyla birlikte hala Hıristiyan toplumun bir üyesidir. Geniş bilgi için bkz. Lee, *a.g.e.*, s.8-35, 43, 57.

23 Harkness, *a.g.e.*, s.25-26; Lee, *a.g.e.*, s.73-74.

24 Latourette, *a.g.e.*, s.757-758; Bouwsma, *a.g.e.*, s.215, 222.

ve muhalifler bunu politik açıdan yorumlamış ve onu şehrin idaresini ele geçirmeye çalışmakla suçlamıştır. Konsil, Kasım 1553'te bu yetkinin kendisinde olduğunu belirtse de, Calvin buna karşı çıkmıştır. Şehirdeki konumunu güçlendiren Calvin, 1555'te bu yetkiyi tekrar Consistory'e vermiş ve Konsil de bunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece Kurul sosyal ve politik alanda oldukça güçlenince Calvin 1555-56 yıllarında şehirdeki politik ve dinsel gücünün zirvesine çıkmıştır.²⁵ Onun hasta olmadığı ve şehir dışında bulunmadığı sürece kurulun toplantılarına sürekli katılması ve alınan kararlarda etkin kişi olması, konumunu göstermesi açısından önemlidir. Sözgelimi, Calvin'in kurulun 1555'teki 55 toplantısından 48'ine, 1562'deki 54 oturumundan 50'sine katılması,²⁶ onun bu kurula verdiği önemi göstermesi açısından dikkate değerdir.

4. Calvin'in Cenevre'deki Uygulamaları

Consistory ile faaliyetlerini hızlandıran Calvin, seküler otoriteye ilişkin bir konu olan vatan hainliğine, sapkınlığa ve büyütülüğe katı cezalar uygulamıştır. Kurul 1541 yılında kurulmasına karşın izleyen iki yılda şehirde 58 kişiyi ölüme, 78 kişiyi de sürgüne mahkûm etmiştir.²⁷ Cezalar ve ceza alanlar sürekli artmış ve 1555-56 yılları arasında 271 kişi cezalandırılmıştır. Zina, küfür, batıl inançlar, ailevi problemler, çok eşlilik, dans, şarkı söyleme, tefecilik, putperestlik, yalan, hırsızlık, Konsil ya da Consistory'e itaatsizlik, sarhoşluk ve kumar, kurula gelen davaların başında yer alıyordu.²⁸ Bu davalar içerisinde seküler otoriteye ilişkin konuların da olması, kurulun etki alanını göstermesi açısından önemlidir. Dinsel olduğu kadar politik içerikli pek çok konuda görüş bildiren Consistory, ölüm cezası da dâhil olmak üzere pek çok hükmün alınmasında doğrudan ya da dolaylı biçimde etkili olmuştur.* Biz burada Calvin'in ya da Consistory'in aldığı bütün kararları ya da uygulamaları sıralamaktan ziyade, bazı önemli karar ve uygulamalara dikkat çekmeye çalışacağız.

4.1 Güncel Yaşantı ve Ahlaka Yönelik Uygulamalar

Consistory, diğer alanlarda olduğu gibi, ahlaki konularda hangi kurallara uyulması gerektiğini belirlemiş ve halkı buna uydurmaya çalışmıştır. Kurul gücünü kullanırken suçluların toplumsal statülerine bakmamıştır. Çıkardığı

25 Lee, *a.g.e.*, s.3-4, 7-8, 10, 12, 15, 34, 80-81, 88.

26 Bkz. Lee, *a.g.e.*, s.182-183.

27 Bernard M. G. Reardon, *Religious Thought in the Reformation*, Longman, London and New York, 1992, s.199.

28 Geniş bilgi için bkz. Pamela Johnston and Bob Scribner, *The Reformation in Germany and Switzerland*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s.148-150; Lee, *a.g.e.*, s.8, 185-195.

* Calvin'in Cenevre uygulamaları, gerçekleştirdiği infazları, sürgünleri ve diğer cezaları *Opera adli* eserinde yer almaktadır. Eserlerinin çoğu İngilizce'ye çevrilmişken, onun bu eserinin ve birazdan söz edeceğimiz Michael Servetus'u öldürtmesiyle ilgili açıklamalara yer verdiği *Defensio*'sunun çevirisi yapılmamıştır.

katı kuralların uygulamasını sıkı biçimde denetlemiştir. Kiliseye gitmeyenlerin evlerini kaybedecekleri belirtilmiş, ibadet sırasında basılan evlerde yakalananlar hapsedilmiştir. Şehirdeki misafir yabancılar da sürgün tehdidiyle emre tabi tutulmuştur. Vaaz sırasında gülen üç kişi hapse atılmış, bir başkası yapılan vaazı eleştirip daha önceki vaizi daha çok sevdiğini söylemesi nedeniyle uyarılmıştır. Ayrıca dans ettiği, Pazar günü kartlarla oyun oynadığı, tavernalarda vakit geçirdiği, küfrettiği, lanet okuduğu, kızını Katolik'le nişanladığı, başının üst kısmını Katolik rahibi gibi kazıdığı, heretiklerin öldürülmesini eleştirdiği, seçilmişlik doktrinini reddettiği ve papanın iyi insan olduğunu söylediği için pek çok kişi cezalandırılmıştır.²⁹ Küfretmenin ya da yemin etmenin cezası ilk defa için toprağı öpme; bunun reddi halinde ise bir gece hapisti. Suçlu güler veya suçundan vazgeçmezse, üç gün hapsedilirdi.³⁰ Cezalar bazen başında Calvin'in bulunduğu Consistory, bazen de onun büyük etkisinin olduğu Konsil tarafından verilmiş ve uygulanmıştır.

Sarhoşluğu ortadan kaldırmaya ve işsizliği kontrol altına almaya çalışan Calvin, 29 Nisan 1546'da şehir tavernalarının tamamına yakınına kapattırılmış, açık bırakılanları da dürüst gördüğü kimselerin idaresine vermiştir. Buraların akşam dokuzda kapatılmasını emretmiştir. Tavernalarda küfür, dedikodu, iftira, dans ve müstehcen müziği yasaklamıştır. Kart oyunlarına da sessiz oynanması ve bir defada bir saati aşmaması şartıyla müsaade etmiştir. Bu mekânların en gözde yerinde *Kutsal Kitap* teşhir edilmiştir.³¹

Şehirde insanların vaftiz sırasında diledikleri ismi alması yasaklanmıştır. Ami Chappuis adlı Cenevrelî, oğlunun vaftiz isminin Claude olmasını istemiş, fakat putperestliği çağrıştırdığı gerekçesiyle bu istek reddedilmiştir. Calvin çıkan tartışmalar üzerine Melek, Vaftiz, Evangelist, Pazar ve İsa gibi pek çok isimden oluşan bir liste yapmış ve 22 Kasım 1546'da Konsil'e aldirttığı kararla bunların vaftiz ismi yapılmasını yasaklamıştır.³²

Calvin'in Cenevresi'nde vaazlara katılmamak önemli bir suçtu. Francois Landissiez adlı bir Cenevrelinin Mayıs 1555'te bir vaaz günü nişanlısını yanına alarak vaaz yerine bir araziye gitmesi, onların Consistory'e çağrılmalarına sebep olmuştur. Aynı yıl Monsieur de Saint Victeur adlı bir başkasının Consistory'e başvurarak kurulun daha önce kendisine verdiği cezayı çektiğini belirtmiş ve üzerindeki ceza sınırlamasının kaldırılmasını istemiştir. Kurul ise düzenli olarak vaazlara gelmediği gerekçesiyle onun bu isteğini reddetmiştir. Jean Bocquet de Foussignie adlı bir başkası, 30 Mayıs 1555'te vaazlara düzenli gitmemekten ceza almıştır.³³ Bu üç örnek, vaazlara verilen önemi ve bu konuda ne kadar hassas davranıldığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Bazen oldukça basit şeyler suç sayılmıştır. Örneğin kilisede uyuyan ve uyanırken bilinçsizce gürültü çıkaran bir kişi çok gürültü çıkarmakla suçlanmış;

29 Harkness, a.g.e., s.26-27.

30 Harkness, a.g.e., s.103.

31 Bkz. Harkness, a.g.e., s.28.

32 Harkness, a.g.e., s.29.

33 Lee, a.g.e., s.58-59, 169-170.

bir başkası da Calvin'e "Sayın Calvin" şeklinde hitap etmediği için Consistory'e hesap vermek zorunda kalmıştır.³⁴ İkinci örnekteki gibi Calvin'in otoritesi-ne yönelik eleştiriler Calvin tarafından sert bir şekilde cezalandırılmış, bu konuda asla taviz verilmemiştir.

İffetsizlik, Tanrıya karşı işlenmiş bir suç olarak görülmüştür. Pek çok kişi bu nedenle ceza almıştır. Örneğin Bartollomy Huvad adlı biri, 1555 yılında zina suçlamasıyla Rabb'in Sofrası'na alınmama cezasına çarptırılmış,³⁵ rahip M. Jean Fabri de 7 Mart 1556'da Jean Jaquemaz adlı bir Cenevrelî'nin eşiyle zina ettiği için rahiplikten çıkarılmıştır.³⁶ Ertesi yıl da eşini aldatan bir başka kadına boşanma ve şehri terk etme cezası verilmiştir.³⁷

Rabb'in Sofrası'ndan alıkoyma cezası da titizlikle uygulanmıştır. O dönem Pazar ayini yılda dört defa yapıldığı için bu ibadetin halk nezdindeki anlamı büyüktü. Dolayısıyla bu ibadete katılmama büyük bir eksiklik ve mahrumiyet cezası olarak görülmüyordu. Consistory, cezalıların ayine yaklaşmalarını engellemek için azami gayret göstermiştir. Rahipler ayin öncesinde ceza alanların isimlerini açıklayarak bunların Sofraya yaklaşmalarını engellemiştir.³⁸ İşlenen bir suça karşılık bir cezanın öngörülmesi doğal olmakla birlikte, dinsel gerekçelerden ceza alan bir kimsenin, Tanrı'ya daha çok yakınlaşmanın aracı olan ibadetlerden alıkonması Calvin'in teolojisiyle uyusmamaktadır. Zira Calvin, suça verilen cezayı kişinin pişman olması ve suçunun bedelini ödemesi olarak görmüş ve suçluyu hiçbir zaman Hıristiyan toplumundan çıkarmamıştır. Suçlu bir kimsenin Tanrı'ya ve Mesih'in kurtarıcı lütfuna daha çok ihtiyacı olmasına karşın en büyük ibadetten uzak tutulmasını anlamak güçtür.

Nadir de olsa, suçlulara vaftiz edilmek üzere çocuğunu rahibin huzuruna getirmeme cezası verilmiştir. Örneğin bir Cenevre vatandaşı olan Amy Gro, 1551'de uygun görülmeyen davranışları ve aşırı harcamaları nedeniyle kurula çağırılmıştır. Kendisine, davranışlarını düzeltmesi için gelecek Rabb'in Sofrası ayinine kadar süre verilmiş ve tören sırasında sınava tabi tutulacağı belirtilmiştir. Ayin sırasında imtihan edilen Gro, bundan böyle çocuğunu vaftiz edilmek üzere rahibe getirmeme cezası almıştır. Benzer bir ceza, 1555 yılında ailevi sorunları yanında inatçılık ve otoriteye isyan suçlamasıyla kurula çağırılan Gabriel Conte ve eşine verilmiştir.³⁹ Bu cezalar için de benzer şeyler söylenebilir. Zira suçu işleyenin ceza alması gerekirken, örneklerde görüldüğü üzere, suçsuz olan bir çocuk sadece ebeveyni ya da yakınının hatası nedeniyle Hıristiyan toplumun bir üyesi olma anlamına gelen vaftiz edilmekten engellenmektedir. Bir kimsenin kendisi dışında birinin suçu nedeniyle bu sakramentten alıkonması hiçbir Hıristiyan öğretisi ile bağdaştırılamaz.

34 Harkness, *a.g.e.*, s.51.

35 Lee, *a.g.e.*, s.35.

36 Lee, *a.g.e.*, s.180, 198-199.

37 Harkness, *a.g.e.*, s.51-52, 129.

38 Lee, *a.g.e.*, s.42-44.

39 Lee, *a.g.e.*, s.8. 44-46.

Evliliği sadece kilise töreniyle meşru sayan Calvin, işlenecek suça göre bireylere bu haktan geçici ya da daimi olarak mahrumiyet cezası da vermiş, çok eşliliği yasaklamıştır. Bu konudaki cezalar Cenevreli Jehan Loys Favre ve Martin Pegnin örneklerinde olduğu gibi hemen uygulanmıştır.⁴⁰ Evlenmek üzere söz kesmenin ardından evliliğin, çeyiz hazırlığı için yeterli görülen altı hafta içerisinde yapılması gerekiyordu. Süreyi aşanlar Consistory'e çağrılarak uyarılırlardı. Evlenecek çiftlerin evlilik günü def çalmaları ve şarkı söylemeleri yasaktı. Bunlar tören için huşu içerisinde kiliseye gitmeliydiler. Kilisede tören, çanın ardından başlardı. Kiliseye geç gelenlerin evlilik töreni yapılmazdı.⁴¹ Calvin'in bu konudaki uygulamalarının da bugün ona dayanan kiliseler tarafından uygulanmıyor olması ilginçtir.

Aile içi şiddet de açılan davalar arasındaki yerini almıştır. Francoys Corbo adlı biri, 30 Mayıs 1555'te küfretme ve yeğenini dövme suçuyla Consistory'e çağrılmış ve kendisine toprağı öpme cezası verilmiştir.⁴² Bu örnek, Calvin'in etki alanının genişliğini göstermesi açısından önemlidir.

4.2. Heretiklere Yönelik Uygulamalar

Calvin en büyük düşman olarak heretikleri, yani sapkın düşüncelere yönelenleri görmüş ve onlara hücum etmiştir. Sapkınlığı topluma karşı işlenmiş bir suç olarak değerlendirdiği için, onları katilden daha tehlikeli görmüştür. Anabaptistleri aynı gerekçeyle hedef seçen Calvin, VIII. Henry'e yazdığı mektubunda, "Birkaçının [Anabaptist'in] kazığa bağlanarak öldürülmesi, binlercesinin cehennemde yanmasından çok daha iyidir" diyerek⁴³ kralı Anabaptistler'e karşı kıskırtırken, sapkınların toplum üzerindeki etkisini de dikkate aldığını göstermiştir. Onun öldürttüğü sapkınlardan İspanyol tıpçı Michael Servetus (1511-1553) üzerinde fazla durulmuştur. Ayrıca sapkınlıkla suçlayıp kaçışının da etkisiyle öldürmediği özgür düşüncenin babası sayılan Sebastian Castellio (1515-1563) ile mücadelesi de dikkatlerden kaçmamıştır.

1542'de Cenevre Okulu'nun rektörlüğüne atanan Castellio, 1542-43 veba salgını sırasında rahiplik hizmeti yapmak için vaktinin büyük kısmını hastanede geçirmeye başlayınca Konsil'in tepkisini çekmiştir. Zira kendisi atanmış bir rahip olmadığı gibi, ona okulda da ihtiyaç vardı. Castellio 1543'te rahiplik belgesi almak üzere Konsil'e müracaat etmiştir. Konsil'in olumlu tavrına karşın Calvin buna karşı çıkmıştır. Calvin yapılan sınavda Castellio'ya *Süleyman'ın Mezmurları* hakkındaki görüşünü sorunca, o da bu kitabın cehennemden geldiğini söylemiştir. Calvin bu şekilde Kutsal Kitab'ın bir kısmının gerçek olmadığını ifade eden Castellio'ya kapıyı göstermiştir. Bu, onun erken dönemlerinde şehirdeki muhaliflerine karşı kazandığı ilk zaferlerinden biri

40 Lee, *a.g.e.*, s.165, 269-270, 273-74.

41 Harkness, *a.g.e.*, s.140-141.

42 Lee, *a.g.e.*, s.154. Bu davaya benzer diğer olaylar için aynı eserin 202 ve 205. sayfalarına bakılabilir.

43 Bkz. Reign of Terror, <http://www.twelvetribes.com/publications/fathers-of-reformation.html>

olmuştur.⁴⁴ Bundan sonra şehri terk etmek zorunda kalan Castello, Calvin'in Servetus'u öldürmesinin ardından özellikle yazdığı eserleri ile Calvin'e ve öğretisine hücum etmiştir. Şehir dışında olması nedeniyle Calvin onu öldürmemiş, fakat ikisi arasındaki tartışmalar yoğun biçimde devam etmiştir.

Calvin'in öğretilerine yönelik en önemli tartışma, Michael Servetus'tan gelmiştir. 1546 yılında ilk defa kan dolaşımını bulan ve teoloji ile yüzeysel olarak ilgilenen Servetus, 1531'de yazdığı *De Trinitatis Erroribus* adlı eserinde Filistin'in, içinde süt ve bal akan bir ülke olmadığını belirtmiştir. Ardından 1540'daki *The Restitution of Christianity* adlı ikinci teolojik eserinde İsa'nın dünyevi yaşamı öncesindeki varlığını, Calvin'in kader anlayışını ve bebek vaftizinin faydasını reddetmiştir. O, 1545'te bu eserini yazım aşamasında Calvin ile yazışmaya başlamış ve ona bunun bir müsveddesini göndermişti. Calvin onun görüşlerine katılmamış ve kendisine Institutes'inin bir nüshası ile karşılık vermişti. İlerleyen süreçte ikisi arasında karşılıklı olumsuz duygular gelişmiş ve Calvin daha o dönemlerde Farel'e "Servetus Cenevre'ye gelirse, gücü yetmesi halinde onu canlı bırakmayacağını" söylemiştir.⁴⁵

Servetus'un 1553'ün başında çoğalttığı eserinin bir nüshası Calvin'e ulaşmıştır. Calvin bu eseri gözden geçirerek yaptığı alıntılarla Servetus'un suçluluğunu gösteren kanıtları Katolik yetkililere sunmuştur. Katolik Kilisesi Calvin'den daha fazla kanıt isteyince, Calvin Institutes'ten alıntılarını içeren uzun bir mektup hazırlayıp göndermiştir. Bunun üzerine Katoliklerce tutuklanan ve yakılmak suretiyle idama mahkûm edilen Servetus, 7 Nisan 1553'te hapisten kaçarak İtalya'ya yönelmiştir. İspanya Mahkemesi onun yakalanması için kardeşini Fransa'ya gönderince, Fransa üzerinden değil de dolaylı olarak Cenevre üzerinden İtalya'ya geçmeye karar veren Servetus, 13 Ağustos 1553 Pazar günü Cenevre'ye varmış ve kiliseye gidip Calvin'in vaazını dinlemeye başlamıştır. Burada Calvin'in baskısıyla tutuklanıp hapse atılmıştır. Filistin'in verimsizliğine yönelik ifadeleri yanında, Musa'nın sözlerine muhalefet, teslis ve bebek vaftizini reddetmekle suçlanmıştır. Calvin'in "suçlu köpek" dediği Servetus, yargı sürecinde Calvin muhaliflerince desteklenmiştir. Onun beraatı, Calvin'in otoritesini sarsacaktı. Calvin bu nedenle Servetus'un öldürülmesi için Konsil'i sürekli kışkırtmıştır. Servetus yargılamada suçlu bulunmuş ve Konsil kararıyla 27 Ekim 1553'te yakılarak öldürülmüştür. Calvin sonradan Servetus'un idamı konusunda yapmış olduğu tüm girişimleri reddetmiştir. Bununla birlikte Ser-

44 Harkness, a.g.e., s.31-32; Latourette, a.g.e., s.758-759.

* Calvin'in en önemli teolojik görüşü olan kader anlayışı Augustine'e dayanır. Calvin'e göre insanlar doğmadan önce seçilmişler ve lanetliler şeklinde Tanrı tarafından ezelde belirlenir. Bu seçim işinde insanın ve onun gelecekteki yaşantısının hiç bir etkisi yoktur. Tamamen Tanrı'nın kendi keyfi tasarrufu dâhilinde gerçekleşen bu seçim, kimlerin cennetlik ve kimlerin de cehennemlik olduğunu belirler. Kişinin bu seçilmişlik girdabından kurtulması ya da lanetlilerin seçilmişler arasında yer alması mümkün değildir.

45 Henry K. Rowe, *History of the Christian People*, The Macmillan Company, New York, 1931, s.271; Andrew Pettegree, "Michael Servetus and the Limits of Tolerance", *History Today*, February 1990, s.40-41.

vetus'u idama gönderen Calvin olsa da, onun yakılarak değil de daha merhametli bir şekilde öldürülmesini istemiş; fakat Konsil'i ikna edememiştir. Kilişenin sağlığı için Servetus'un ölümünü isteyen bizzat Calvin'dir. Alevler içerisinde yanan Servetus, "Ey Sonsuz Tanrı'nın Oğlu İsa, bana acı" diye haykırmıştır.⁴⁶ Durant'ın verdiği bilgilere göre⁴⁷ Konsil, Servetus'un öldürülmesinden bir yıl önce aldığı kararlar heretiklere verilecek en ağır ceza olarak sürgün cezasını kabul etmiştir. Buna rağmen Servetus yakılarak öldürülmüştür. Yine Durant'ın deyişle alevler onun yüzüne ulaştığında şiddetli acı içerisinde çığlık atmış ve ölüm öncesi yarım saat canlı bir şekilde yanmıştır. Servetus'un mahkûmiyeti, Calvin'in hasımları için büyük bir yenilgi olmuştur. Bu olaydan sonra onun gücüne önemli bir başkaldırı olmamıştır. Asıl husumetini heretiklere karşı gösteren Calvin, verilebilecek en büyük ceza olan idam cezasını tereddüt etmeden uygulamıştır.

Burada sorulması gereken temel soru, heretiklerin öldürülmesinin doğru olup olmadığıdır. Her fırsatta Kutsal Kitab'a bağlılığını dile getiren ve sağlam bir Hıristiyan toplumu oluşturmayı hedef edinen Calvin, o dönemde heretik olanlara bu cezayı uygulamışken, bugün onun devamı kiliseler acaba neden aynı cezayı tatbik etmemektedir? Benzer soruyu Calvin'in diğer pek çok karar ve uygulaması için de söylemek mümkündür. Örneğin Calvin Kutsal Kitab'ı esas alarak kilise müziğine ve dans etmeye kesin karşı çıkmış ve bundan asla taviz vermemiştir. Oysa bugün onun torunları konumundaki çeşitli Reform Kiliseleri, dans ve kilisede müziğin yer almasında bir sakınca görmedikleri gibi bu konuda oldukça ileri gitmişler ve müziği ibadetin asli unsurlarından biri haline getirmişlerdir. Calvin'in verdiği diğer pek çok ceza da bugün geçerliliğini kaybetmiş durumdadır. O halde, eğer doğru olan bugünkü şekliyle heretiklerin öldürülmemesi, dans ve kilise müziğinin yasaklanmaması ise, Calvin'in uygulamasına ne demelidir? Aksi halde, bugün doğru olan şeyin o gün de doğru olması gerekmez miydi? Bugünün Reform Kilisesi geçmişin Calvin'inin bir ürünü değil midir? Yoksa zaman değişince yasalar da değişmekte midir? Küçük bir çıkarsama ile bugünkü dinsel hüküm doğru ise, bu durumda Calvin yanlış yapmış değil midir? Bu durumda Calvin'in tüm icraatlarını temellendirmeye çalıştığı "doğru inanç"ın ve "gerçek din"in bir insanı öldürmeyi nasıl öngördüğü de tartışmaya açıktır.

4.3. Siyasal Erke Yönelik Uygulamalar

Calvin'in katı dinsel uygulamalarından rahatsız olan serbest yaşantı sahibi liberaller, onun önünü kesmek için her türlü mücadeleye girerken, Calvin de onları en şiddetli şekilde cezalandırmada asla tereddüt etmemiştir. Kayıtlarda buna ilişkin pek çok örnek vardır.

46 Harkness, a.g.e., s.41-44; Pettegree, a.g.m., s.41-43; Marian Hillar, "Sebastian Castellio and the Struggle for Freedom of Conscience", *Essays in the Philosophy of Humanism*, ed. D.R. Finch and M. Hillar, c. 10, 2002, s.31.

47 Will Durant, *The Renaissance: A History of Civilization, in Italy from 1304-1576 A.D.*, Simon & Schuster, New York, 1953, s.482-484.

Liberallerden önemli bir kişi, Konsil üyelerinden Pierre Ameaux'dur. Cenevre yönetiminde uzun yıllar görev alan Ameaux, ilk defa 1545'te Consistory'e başvurarak ahlaksızlık ve sapkınlıkla suçladığı eşinden ayrılmak istemişti. Calvin de onları boşamıştır. Ertesi yıl evinde akşam yemeği partisi veren Ameaux, aldığı içki sonrasında Calvin'in kötü bir adam olduğunu, öğretilerinin sahte olduğunu, sivil idarecilerin ona danışmadan bir şey yapmadığını, her geçen gün güçlendiğini ve önlem alınmazsa kısa sürede şehrin efendisi olacağını söylemiştir. Tutuklanıp hapse atılan Ameaux, sarhoşluğu geçince sözlerini geri almak istemiştir. Konsil de onun bu şekilde hafifçe cezalandırılmasından yanaydı. Fakat Calvin üç Konsil'e de ayrı ayrı müracaat ederek, onun kutsal şeylere küfretmekten ve Tanrı'ya karşı gelmekten suçlu olduğunu ve dolayısıyla katı bir şekilde cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir. Consistory de Calvin'i desteklemiştir. Ameaux mahkemede Tanrı, sivil idareciler ve Calvin'e kötü söz söylemekten suçlu bulunmuş ve suçluların giydiği elbise ile şehrin sokaklarında dolaştırılmıştır.⁴⁸ Böylece Calvin hasımlarına karşı bir defa daha zafer kazanmıştır. Bu olay, seküler idarede etkin bir kimsenin, Calvin'in Cenevresi'nde sıradan insanlar gibi nasıl ceza aldığını göstermesi açısından önemlidir.

Calvin'in liberallerle yaşadığı asıl olay, onun Cenevre'ye dönüşünde etkili olan, fakat liberallerin lideri olunca tutumunu değiştiren Ami Perrin ve ailesi arasında gelişmiştir. Babası François Favre'nin Cenevre'nin ilk ve varlıklı ailelerinden olması ona şehirde iyi bir statü sağlamıştı. Fakat Calvin nazarında Ami Perrin, babası ve oğlu Gaspard ahlaki açıdan problemliydiler. Örneğin Calvin dansı yasaklamıştı. Perrin, eşi ve Consistory'in başkanı Amblard Corne, 1546'da yapılan nişan partisinde dans edince önce hapsedilmişler, ardından Consistory huzurunda uyarılmışlardır. Kısa süre sonra Gaspard Favre, ibadet sırasında bahçede bowling oynarken yakalanıp cezalandırılmıştır. Ardından François Favre de zina suçlamasıyla ceza almıştır. Artık bütün Perrin ailesi Calvin ve Consistory huzurundaydı. Onlar toplumsal konumlarına dayanarak Konsil tarafından yargılanmak isteseler de, Calvin ısrarla onların üzerine gitmiştir. Bunun üzerine Konsil, özür dileyenlerin bağışlanabileceklerini, aksi halde kendisinin verdiği cezayı çektikten sonra Consistory'e gönderileceklerini belirtmekle arayış bulmaya çalışmıştır. Bundan kısa süre sonra Perrin, Calvin'in yırtmaçlı elbise yasağının kalkmasını istemiştir. Calvin ile Perrin arasında kalan Konsil, Kutsal Kitap'ta yırtmaç konusunda bir şey bulamamıştır. Ancak Calvin ikna kabiliyetini kullanmış ve *Kutsal Kitap*'taki kibir ve gururun kınanmasına ilişkin ifadeleri delil gösterip Konsil'i ikna ederek kazanan taraf olmuştur. Ardından Perrin'in eşi hakkında dans etme ve Consistory'e saygısızlıkta bulunma suçlamalarıyla hapis kararı çıkarılmış, fakat durumdan haberdar olan kadın şehri terk etmiştir.⁴⁹ Giyim-kuşamda olduğu gibi

48 Anders, a.g.e., s.562-565; Harkness, a.g.e., s.33.

49 Geniş bilgi için bkz. Harkness, a.g.e., s.34-36.

bazı davalara bakılmasını Konsil(ler) üstlense de, Calvin'in Konsil üyeleri üzerindeki etkisi, oradan istediği kararın çıkmasına yetmiştir.

Liberalilerin eleştirileri Calvin'in otoritesine de yönelmiştir. Jacques Gruet kiliseye, "Bizi fazlasıyla kızdırdığınızda patlarız... Biz artık böyle efendiler istemiyoruz..." şeklinde Calvin'e yönelik pankartlar asınca önce tutuklanmış, ardından evindeki aramada Calvin'i ve yetkinliğini hedef alan başka dokümanlar da bulununca işkence sonrasında vatan hainliği ve küfür suçlamasıyla 26 Temmuz 1547'de başı kesilerek öldürülmüştür.⁵⁰

4.4. Doktrinel Konulara Yönelik Uygulamalar

Calvin kendisini Tanrının temsilcisi olarak görüp sunduğu öğretileri Tanrı'nın doktrinleri olarak düşündüğü için, görüşlerini aktarmada olduğu gibi, uygulamada da büyük çaba göstermiş ve bunlara karşı gelenleri acumasızca cezalandırmıştır.

Onun kader öğretisini eleştiren Jerome Bolsec adlı rahip önce hapse atılmıştır. Fakat o Calvin'i göz ardı ederek Konsil'i, Protestan öğretiyi benimsemiş diğer İsviçre kiliselerinin görüşlerini almaya ikna etmiştir. Bolsec bu kiliselerden kısmi destek alsa da, son kartını oynayan Calvin, güçlü hitabetiyle cemaatine yönelmiş ve onları kendi görüşünün haklılığına ikna etmiştir. Konsil de yaygın görüşü kabul ederek 23 Aralık 1551'te Bolsec'i sahte görüşler ileri sürmekten ve *Kutsal Kitab'a* aykırı davranmaktan sürgün etmiştir.⁵¹

Kader konusunda bir başka tartışma, bir yıl sonra Genevreli Jean Trolliet ile yaşanmıştır. Trolliet Cenevre rahiplerine katılmak istemiş, fakat Calvin buna karşı çıkmıştır. Trolliet bunun üzerine Calvin'in kader anlayışının Tanrı'yi günahın sahibi yaptığı gerekçesiyle *Institutes'e* yüklenince Calvin Konsil'e müracaat ederek Trolliet'in kendisine iftira ettiğini ve eğer o desteklenirse kendisinin rahiplikten istifa edip şehri terk edeceğini belirtmiştir. Durumun hassasiyetini ve Calvin'in kararlılığını gören Konsil, politik bir tavırla ilk olarak *Institutes'in* "Tanrı'nın Kutsal Doktrini" olduğunu ve ardından da Trolliet'in iyi vatandaşlığını vurgulayarak⁵² iki tarafın gönlünü almıştır. Böylece Calvin olaydan kısmi başarı sağlamıştır.

Cenevre'de davaların ardı arkası kesilmemiştir. Bir kişi Bakire Meryem'e dua ettiği gerekçesiyle Protestan öğretiye aykırı davranmaktan üç ay süreyle şehirden kovulurken, bir başkası çocuğunu Katolik rahibe vaftiz ettirdiği için sürgün edilmiştir.⁵³

Sonuç

Hayatının önemli bir kısmını seküler otorite ve diğer muhalifleri ile mücadele içerisinde geçirmek durumunda kalan Calvin, bunun karşılığını da Ce-

50 Harkness, a.g.e., s.36.

51 Anders, a.g.e., s.624-628.

52 Harkness, a.g.e., s.39.

53 Harkness, a.g.e., s.51.

nevre'de gerçek otoritesini kurduğu 1555 yılından 1564'teki ölümüne değin sürdürdüğü şehrin mutlak hükümranlığıyla almıştır. Diğer bütün Protestan kiliseleri temelden etkileyen Calvin, hayata geçirdiği projesiyle devleti kutsallaştırmanın ötesinde *kilise* ile *devleti* birbirine yaklaştırmış, seküler otoriteyi dinsel otoritenin hegemonyasına sokarak Lutheran hareketten ayrılmıştır.

Calvin, beşeri hukuk nosyonu sayesinde mantık ve -entelektüel birikimi öncelemiştir. Hıristiyan toplum modeli oluşturma projesini büyük bir azimle sürdürmüş, Cenevre'yi Tanrı'nın kurallarının hâkim olduğu kutsal bir şehir haline getirmek için elinden geleni yapmış ve seküler otoritenin kilise üzerinde tasarrufuna asla izin vermemiştir. Onun dinsel ve seküler otorite anlayışı en açık yansımasını İskoçya'da göstermiştir. John Knox ile bu ülkeye taşınan Kalvinci öğretisi İskoçları sert bir mizaca bürümüş, onlara politik ve dinsel bağımsızlık konusunda İngiltere'ye karşı güç kazandırmıştır. İskoç reformcularının kilise ile devleti birleştirme adına verdikleri uzun ve sert mücadeleler, Calvin'i tanıma açısından önemlidir.

Calvin'in seküler hukuk nosyonu, teolojisini oluşturmaya büyük katkı sağlamıştır. Bu bilgi onda karar almadaki kıstasları, kararlılığı ve cezaları uygulamadaki sertliği ile kendisini göstermiştir. İlk dönem Hıristiyanlığı Cenevre'de kurmaya çalışmasıyla fundamentalist bir söylemin savunuculuğunu yapmıştır. *Kutsal Kitabı* esas almış ve muhafazakâr bir çizgide ona hayat vermenin mücadelesini yürütmüştür. Karar ve uygulamalarındaki aşırı sertliğin kaynağı, paradigmasının temelini koyduğu *Kutsal Kitabı*'nı tek ve mutlak yetkinliği anlayışdır. Bu yönüyle onun hareketinin İslam terminolojisindeki yeri sefiliktir.

Protestanların Katoliklerden daha hoşgörülü ve özgürlükçü oldukları düşüncesi yaygın olmakla birlikte hatalı bir önyargıdır. Gerçekte Protestanlar, Katoliklerden daha katı ve muhafazakârdır. Günümüzde tüm dünyada muhafazakâr söylemleriyle dikkatleri üzerlerine çeken Evangeliklerin ve diğer Hıristiyan fundamentalistlerinin dini anlama ve uygulamada Calvin'e çok şey borçlu oldukları gözden kaçırılmamalıdır. Protestanlık adına bu tanımlama, ilk reformcular için de geçerlidir. Protestanlık kurtuluş için bireysel imanın yeterliliğini savunmuşsa da, Luther gibi Calvin de vicdan özgürlüğünü sunan bir sistemi desteklememiştir. Katolik Kilisesi'nin tiranlığı farklı bir şekilde devam etmiştir. Sivil idarenin uygulamalarına karşı "dinsel hoşgörü" ve "özgürlük" adına başlatılan isyan neticesinde ulaşılan başarı barış ortamını getirmemiş; bu defa daha önce ezilenler gücü ele geçince muhaliflerini ezmeye başlamıştır. Tek farkla; tiranlık bu defa Calvin'e, bir başka reformcuya yahut seküler otoriteye geçmiştir. Calvin'in Cenevresi'nde olduğu gibi, ona dayanan İngiltere'deki Puritan ihtilalinde de aynı şeyi görmekteyiz. Luther'in güçten yoksun olduğu ilk yıllarında söylediği birkaç sözü dışında, reformcular vicdan özgürlüğü konusunda sessizliğini sürdürmüşlerdir.

Batı Liberalizmi yaygın kanının aksine Reformasyona değil, Aydınlanmaya çok şey borçludur. Reformasyonun kısmi katkılarda bulunduğu liberalizmin Britanya orijinli olduğu ve Reformasyon'dan iki asır sonra gerçekleştiği

gözden kaçırılmamalıdır. Liberalizm, Protestanlığın ve özelde Calvin kökenli kiliselerin doktrin ve uygulamalarını Aydınlanma ilkeleri ile bağdaştırma teşebbüsü olarak ortaya çıkarırken, bunun kilise içerisinde bir çatışma yaratıp liberalizme alternatif Hıristiyan Fundamentalizmi'ni doğurduğu düşünülürse, Liberalizm-Reformasyon ilişkisi ve Calvin'in konumu açık bir şekilde ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla Liberalizm, bazılarının dediği gibi⁵⁴ Kalvinci ya da Lutheran Protestanlığa dayandırılabilir bir hareket değildir.

Reformasyon, Batı'nın kendi dinamikleri içerisinde gerçekleşmiş politik ve dinsel içerikli devrim niteliğinde, özü ve yöntemi itibarıyla fundamentalist bir harekettir. Parolası "ilk dönem Hıristiyanlığına dönüş"; hedefi ise o toplumu yeniden inşadır. İslam dünyasında Batı tarzında yapılacak bir reform, mü-kemmeliyet ifadesi olarak -ütopik gözükse de- "Asrı-ı Saadet" denen "ilk dönem İslam'ı"nı yeniden oluşturmayı amaçlayacağından, böyle bir teşebbüs geriye dönüş anlamında irticai ve fundamentalist, söylem bakımından da sanıldığı aksine mevcut durumdan daha muhafazakâr, gelenekselci ve selefi bir yaklaşımla Vahhabi İslam anlayışı olacaktır. Lutheran veya Radikal Reformasyon tarzının model alınması ise, yüksek bir ihtimalle mevcut durumdan çok daha problemlerle bir din anlayışı ortaya çıkaracaktır. Batı tarzı reformasyonun, liberal perspektiften çok uzak olduğu ortadadır. Onun kurguladığı kilise-iktidar ilişkilerini bireysel hak ve özgürlükleri temin edecek bir formasyona sahip olmadığı açıktır. Dolayısıyla ister teolojik, isterse politik ya da modern dünyanın diğer değerleri açısından bakılsın, Müslümanların bir Luther ya da Calvin'inin olmayışı kayıp değil, belki de bir kazançtır.

54 Örneğin bkz. Ömer Çaha, *Dört Akım Dört Siyaset*, Kadim Yayınları, Ankara, 2004, s.17.